

DAJ NAM DANES

Nada Gaborovič

Kot bi imel oster glas zvonca nad vrati naše spalnice danes čisto drugačen zvok; ali pa morda danes prvičkrat o tem sploh razmišljam. Morda želim razmišljati o vsem, o najbolj nepomembni reči, da bom končno pognal tek misli, se zagnal v hladno neizprosno resnico in postal jaz. Do zdaj je bilo s temi mislimi zmerom križ; kadar si začutil razpoloženje zanje, je zmanjkalo časa, nekdo ti ga je pač utrgal, potem pa se ti spet ni več ljubilo misliti. Preudarno urejen svet, v katerem se celo nisi utegnil spotakniti ob nič in nikogar niti se pošteno razpaliti od jeze.

»A je zares že čas, da vstanemo?«

Moj sosed se je zaspano začudil, vendar bolj iz vljudnosti kot zares. Bržčas ga je presenetilo, ker sem bil že buden. Druge kratki je zvonec vrgel tako njega kot mene iz globokih sanj, ki so se njemu poznale še vse do odhoda v šolo okoli oči in ustnic, kakor da ponoči živi tisto življenje, o katerem čez dan ne sme niti misliti. V šoli jih je zamenjal nasmeh, prilepljen na obraz kot del maske, ki je prikrila sledove sanj, o katerih sem kdaj pa kdaj zasluhl, da jih šteje za izjemno pravico svojih noči.

Oprl sem se na komolce in se ozrl po dolgi, široki spalnici, v kateri so postelje razvrščene čisto po vojaško. Na dnu dvorani podobnega prostora, blizu mojega vzglavja, sem se s pogledom zadržal ob lepo okrašenem oltarju lurske Marije med obema oknomoma. Snoči sem bil na vrsti jaz, da nabere na preostalem koščku našega vrta šmarnice, ki so po naključju pognale med grmovjem japonske kutine in jasmína. Za zasilnim plotom je na novem parkirnem prostoru, brezhizno asfaltiranem, na našem nekdanjem parku, skrbno odstranjena sleherna sled zelenja. Kukal sem skozi reže v svet onkraj plota, čeprav me je nenehno preganjal občutek, da me opazuje prefekt. Ko sem opravil delo, je bil prvi, ki me je pohvalil. Da imam nenavaden smisel za krašenje oltarjev, je ugotovil, se tenko nasmehnil in zbal sem se, da se bo njegova drobna, nežna roka iztegnila in bodo konice vitkih belih prstov zdrsele čez moje čelo. Odkar sem se sunkoma zdrznil, ko je to storil drugič ali tretjič, kretnje ni več ponovil, čeprav sem nekajkrat opazil, kako je za las manjkalo in bi se zmotil. Zmerom je za drobec hipa okamenel, prebledel, zatem pa se rešil v vesel nasmeh in izginil za vrati svoje pisarne.

Presekali sem tok misli, ker se je bilo treba skrbno in natančno oblačiti. Toda takoj ko sem glavno opravil, sem mu jel spet naglo slediti, saj sem bil trmasto vztrajen in trdno odločen, da prispem nekam.

Seveda, prefekt ne ve — menda vendar ne — zakaj sem snoči tako vneto stikal za šmarnicami med bornim grmičjem okrog cerkvenih voglov. Je stala Irena zgolj po naključju na drugi strani ulice, malo pred križiščem? Sprva sem menil, da ima zmenek in zanimalo me je s kom. Ko pa ni bilo nikogar od nikoder, sem čutil vse globlje olajšanje v sebi. Sprehajala se je zelo počasi, in šele ko se je že povsem stemnilo, mi je izginila izpred oči.

Tako torej za mano ni mogla ostati niti najmanjša, nerazcvetela vejica šmarnic in lurska mati božja je vso noč vonjala nežno sladkobni vonj, ki se je zalezal tudi v moje nosnice in me zdrazil, da sem potihoma nekaj po polnoči vstal in se splazil odpret okno. Vzgojitelj na srečo ni slišal nič ali pa se je, kot smo vajeni, na videz potajil. Noč je bila mlačna in suha, zato sem za nekaj hipov obslonel na oknu.

Po toliko mesecih, po vsej tej vlažni, zoprno dolgi zimi je ponoči znenada postalo prijetno toplo. Z razprtimi nosnicami sem vsesaval pomladanski zrak. Ko sem vnovič legel, sem se skušal prepričati, da mi misel na zaključni izpit ne da spati. Ogibal sem se podobam, ki so pritiskale name, vendar so bile povsod, legale so kot svinec kljub breztežnosti, spreminjale so se v osebe in v številne roke, noge, lica, žalostne oči in v besede. Otepal sem se jih, pa vse zaman, nisem se mogel ubraniti sovražni misli na vse tiste, ki mirno spe in se ne premetavajo po ležišču, pa še to skrajno previdno, da jih vzgojitelj ne bi zalotil. Saj vendar moraš imeti mirno spanje, če imaš čisto srce in spokojno dušo, fant moj!

Nekaj je zavpilo v meni, planil sem pokonci in zabolščal v temo; ne, nimam mirne notranjosti, morda me vznemirja misel na Ireno, na film, na profesorjeve besede, pa se moram krotiti in bežati, bežati. Že mesece traja.

Beg. Beg. Nenehen beg. Ga končno ni že preveč? Je nujen danes, danes, v naših časih, človeku kot sem jaz?

»Viktor, je kaj narobe s teboj?«

Za nekaj časa sem pozabil, kje sem. Posrečilo se mi je, da sem se obvladal.

»Seveda,« sem se čisto mirno zlagal, »saj bom danes vprašan matematiko. Ob tej zavesti mora biti vsakomur moje usode tesno pri duši.«

Ena od božjih zapovedi: Ne laži! Toda meni je zdrknila gladko z jezika ta drobna laž. In niti zardeti ne morem, kajti hočem razmisliti, tudi če ne do kraja, pa vendar...

»Se boš priglasil potemtakem za učenje?«

Prava misel. Fant mi sam polaga rešitev na jezik.

»Zaprosil bom,« sem rekel urno.

»Bom že jaz rekel prefektu,« se je ponudil.

Ozrl sem se nanj. Rad bi mu zvrnil v lice svoj odpor, mu pljusnil med te zvedave, s sanjami oškropljene oči resnico, da bi se zdrznil in onemel. Pa ne smem. Moram se malce smehljati, da se izognem drobnemu potočku ljubeznivih nasvetov predstojnika, potočku, ki bi stekel čezme, se razlil tudi prek drugih in povzročil tisto skrito nevoljo, ki se nabira v hudo kri. Brat moj, dragi fant, najlepša čednost je potrpežljivost, ljubezniva zadržanost.

Eda se stežka iznebiš. Poosebljena zvedavost je, zmerom ve vse in se zna poučiti o vsem. Potem po celo uro kramlja s prefektom nekje na vrtu, videti je čisto odrasel in vtepel si je v glavo, da bo najboljši most med nami in našimi vzgojitelji.

»Prav,« sem privolil in naslikal na lice zadovoljnost. Naj ima Edo plačilo za svojo vsiljivo prijaznost. Po štirih letih se še zmerom nisem prav naučil biti drugačen, kot sem, kazati obraz za vsako priložnost posebej. Napor je to zame, zdaj vem.

Ozrl sem se za Edom, ki je izginil za vrati spalnice. Za svojimi zvezki in knjigami bom vsaj varen pred nadležnimi pogledi, pred tistim nenadnim vrtanjem, ki spodkoplje tudi najbolj zdravega človeka. Se pravi — postane končno tak, kot želijo njegovi oblikovalci. Na srečo imajo vsi, od predstojnikov do zadnjega prvošolca, neomajno spoštovanje do učenja, do tiste pole papirja, ki odpira vrata na fakulteto. Midva z Edom bova prva, ki se nama bo posrečilo, kajti drugi trije so bržčas pogrnili — vsaj tako je zagotovila razredničarka prefektu. Midva sva potemtakem tihi ponos in dokaz, ki naj upraviči prefektove napore in prizadevanje; prvi plod štirih let, kajti v jeseni se bova vpisala na teologijo, prva od gojencev internata ob veliki, opečnati cerkvi. Natanko se spominjam, kako sem prestopil prag: suhljat in neroden, plašen, zmeden od mesta in vrvenja, prefekt pa se je ozrl name prek naočnikov, s spretno, vendar prefinjeno kretnjo odprl pisemsko ovojnico, prebral, kar je napisal naš župnik, zatem pa skoro nežno rekel, da veliko vasi čaka na kaplana, cerkve so zaprte, ali boš priden učenec, fant moj?

Medlo sem se spominjal, da si je moj oče želel zmerom samo tega, da bi se dobro učil. Povedal sem s tihim in usihajočim glasom, da mi je župnik obljubil, da se bom lahko tu učil po mili volji. To je edina želja, ki jo imam. Prefekt me je gledal in nato kratko, pa ne nestrpno pokimal in me poslal v jedilnico. Takrat sem bil prvičkrat v mestu; in prvičkrat sem se najedel dobrot do sitega. Dolgo je trajalo vznemirjenje tistega dne. In hvaležnost.

Edo se je vrnil.

»Lahko ostaneš v učilnici. Oproščen si jutranjih dolžnosti. Toda malo pomagaj tudi tistim malim, ki jih daje matematika.«

Govoril je rahlo in počasi in komaj sem zakril stud, ki se me je zahrbtno lotil, ko sem zbliza zrl v njegove velike, umetnim podobne zobe, ki zmerom silijo izza polnih ustnic. Toda nasploh je fant čeden, ni kaj reči, in v šoli zna, odreže se zmerom bolje od mene. Posebno priljubljen pa ni. Ali vsaj ne tako kot jaz. Nekam tuj je v svetu našega razreda. Občutek imam, da med menoj in mojim razredom ni visokega zidu, čeprav bi pravzaprav lahko bil.

V učilnici nas je ostalo pet. Čutil sem lahno gomazenje po telesu, nelagodnost, ker nisem kratko malo odkrito povedal, da hočem zase uro časa; zoprno zatajevanje, prikrivanje, izmikanje, narejenost — prvikrat sem na celi črti začutil gnus in odpor. Primaknil sem stol k oknu, da sem obračal malim hrbet in čutil večjo sproščenost. Moral sem neutegoma, kar takoj premisliti do kraja, kajti drugače se bo odmaknilo, kot se je že nekajkrat, glava mi bo padla vznak, popustil bom, ko bom začutil, da gre trdo, toda moram, to pot moram, ne smem dovoliti, da me karkoli zmoti, se kaj vrine v moje misli, ne smem se naveličati loviti potrgane konce niti, ne smem se vdati v vsak danes, zamahniti nad jutri, češ da je predaleč, pozabiti na včeraj, ker je že preveč odmaknjen. Takega me oče ne bi maral. In končno imam pravico do očeta.

Cvetoče drevo pod oknom je bilo pravi čudež. Po tej čudni zimi s snegom, meglo, pršavicami in spet meglo — pravo morasto vreme, ki lega na dušo kot pajek. Suh, vrel veter še ni pojenjal, stegnil sem dlani za njim, obližnil mi jih je kot blag zubelj in pri srcu me je zaščemelo. Prvikrat po jesenskih dneh bo pot v šolo danes lepa in prijetna. Če se bo le dalo, se bom Eda tako ali drugače otresel in jo mahnil sam v lepo jutro. Rad bi nemoteno opazoval svet. Mora se mi začeti odpirati, stopiti moram izza zidu. Če naletim na Ireno, ki je točna kot ura, ne bom ne pohitel ne upočasnil hoje, pač pa se ji bom pridružil. Že dve leti sediva v isti klopi, Edo pa za nama. Enkrat samkrat sem ujel izraz njegovega lica; tedaj ko se je Iva, ki sedi pred mano, obrnila k Ireni in ji pričela pripovedovati o svojih srečanjih z nekim višješolcem. Za najudva z Edom se sploh ni zmenila, zanjo sva predmet, kos lesa, ki ne sliši, ne vidi, ne občuti. Edo je počasi spreminjal barvo, odložil svoj kos kruha, namazan z marmelado, in se zatopil v zvezek. Poslej je postal nenavadno natančen in pretirano skrben, čutil sem njegovo sopenje na vratu, kadar se je Iva po naključju napol obrnila in mu kazala profil, vrat v zmerom globoko izrezani obleki ali jopici, mehke valove bujnih las.

Zdajle so mi podrobnosti kar same začele vreti iz spomina in postal sem skoro nevoljen, ker so razgalile Eda pred mano. Tako je, če se za-grizeš v sklep in krčevito slediš toku misli. Potem moraš znati sprejeti nase tudi breme in odkritja. Do zdaj je še nekako šlo, ker ni bilo zastran

tega prehudo, saj so me zaposlili sleherno minuto. Tudi o počitnicah sem namreč ostajal v internatu, ker nisem imel kam iti, razen tega sem prihranil denar, ki ga nakazuje občina zame, in sem si lahko privoščil kos obleke. Sicer pa — rad pomagam urejati knjižnico, sredi starih knjig začutim, da se v meni poraja nekaj posebnega, in berem lahko, za kar med letom ni prilike, saj je preveč dolžnosti, so predpisani sprehodi, ure pred televizorjem, filmskim platnom, v cerkvi, v učilnici, na telovadlišču.

Morda bi vse ostalo spravljeno kot v ropotarnici, kamor greš tako poredkoma, da sploh ni pomembno; morda bi spet potrgal konce misli in pustil, da tok nosi, odnaša tudi mene v svoji globoki strugi, kot je že toliko drugih pred mano. Morda — ko bi včeraj ne dobili tistih vprašalnih pol. Pravzaprav se je začelo snoči. Začutil sem, da ne ubežiš temu, kar slutiš in živi v tebi, toda šele zdajle vem, da sem si zmerom želel odločilnega trenutka, ko bom postavljen pred zid in bom imel na izbiri le dvoje. Ne moreš se spoprijazniti z lenobo in brezbrizno vdanostjo, ki od tebe ne terja ničesar drugega kot enolični tok vsakdanjosti.

»Viktor, moramo zares znati vse te formule na pamet?«

Nisem se znašel takoj, mali so bili tako zelo daleč od mene, že nekaj, kar stoji zunaj mojega kroga. Vendar sem naredil ljubeznivo lice in sem pokimal. Za hip sem se ozrl na malega stremuha, ki me spominja na avtomat. Prišel je semkaj z vstavljenjo ploščo, da se mora izkazati, kajti če ne bo vreden zaupanja, če bo razočaral, nikoli ne bo nič, nikoli se nobene oči ne bodo uprle vanj s svetim spoštovanjem, za to pa je edino vredno živeti, se zaganjati, se pehati — torej ne misli na karkoli drugega. In on ne misli, kajti podoba, ki so mu jo naslikali, mu godi, drugih glasov, kot so stari in znani, zanj ni, ker so ga ogradili od njih, svobodnega se počuti za zidom.

Rahlo me je zazeblo. Počenjam prav, da sem si zasekal stezo v goščavo? Ne bi bilo življenje veliko lažje, če ne bi storil tega?

Sunkovito sem odprl torbico in poiskal v njej vprašalne pole. Kratko in malo jih nisem oddal ob koncu ure, vrnil jih bom danes, se bom pač izgovoril. Toda včeraj nisem mogel napisati niti enega odgovora. Vprašanja so me vznemirila, znenada se je pričelo nekaj trgati v meni, vedel sem, da moram, vedel sem kar tako nenadoma...

V dobri uri, preden se vrnejo iz cerkve, moram odgovoriti na vse. Tri strani. Edo je v nekaj minutah izpolnil slednji predelek. Nobenih težav mu ni povzročilo še tako zamotano in nerodno postavljeno vprašanje, ki sega v tvoje življenje, v skrite kotičke. Saj mu ne povzroča nobenih težav še tako zapleten zgodovinski ali filozofski problem, kot dobro navit stroj zdrdra odgovore, najsi so ofenzive ali

belogardizem ali Marx in Engels — vselej se pri tem smehlja nekam zviška, kajti nihče v razredu ga ne poseka na tem področju, medtem ko jaz govorim zmerom bolj ali manj okorno, včasih mi kaka misel kar ne more zdrkniti z jezika. Ne zato, ker bi ne znal, marveč zato, ker bi rad spraševal, našel pojasnilo neskladjem, ki so nastala v meni, ker mi ni vseeno, če govorim o rečeh, o katerih si nisem na jasnem. Skratka, zdaj vem, da ne bi mogel živeti z eno mislijo v sebi in drugačnim stavkom na jeziku.

Neslišno sem obrnil polo za polo, odvil naližno pero. Podatki o očetu in materi. Starost, poklic, socialno stanje, zdravstveno stanje, posebna nagnjenja. Zakaj si se odločil za tak poklic? Kaj te veseli?

Stisnil sem roke v pest.

Oče.

»Viktor, je vsak rezultat...«

Z zgovorno kretnjo sem si položil pesti na ušesa in začel odločno mrmrati. Glasek je utihnil, utonil, se porazgubil. Tišina je sprva moreča, zatem se iz nje izluščijo hrupni vžigi avtomobilskih motorjev; prvi gostje se odpravljajo izpred hotela, kajti sobota je, planine vabijo, vabijo jezera in reka, kopališča v toplicah. Suh, saharski veter veje skozi okno, drobne kapljice so pričele polzeti izpod las, srajca se mi je prilepila na život.

Podatki o očetu?

Bil je rahlo upognjen mož, ki me je nekoč vzel s seboj v mesto in mi pokazal mračno poslopje pa rekel, da je bil eden redkih, ki se mu je posrečilo pobegniti od tod, potem ko so ga dva meseca zasliševali in mučili.

Bil sem željan zgodbe, toda oče je samo dodal, da ga ni bilo doma polna tri leta in da samo mati ni nasedla vestem o njegovi smrti, vztrajno ga je čakala, noč za nočjo.

Imel sem menda pet let. Iz mesta me je popeljal še drugam; obredla sva vse kraje, po katerih je prenašal pošto, sporočila, ranjence, se tihotapil k bunkerjem. Ni veliko razlagal in pojasnjeval, toda vedel sem, da je za vsako pripombo skrita dolga zgodba, vendar sem bil premajhen, da bi si jo lahko napletel. Zapomnil sem si, kako je na koncu, ko sva se vračala domov, zamišljeno pripomnil, da nekaterih stvari ne bi smeli pozabljati.

Oče je težko prebolel materino smrt. Opustil je vse načrte že med njeno boleznijo. Ko je ležala na parah, sem slišal šepetati ženske, da jo je pobralo tako mlado, ker je preslonela preveč zimskih noči ob ledenem oknu, čeprav so ji dopovedovali, da očeta ne bo. Ko sem očetu pravil o tem, je malo manjkalo, da ni dvignil roke name, pa se

je ukrotil in pozneje sem ga zatekel v solzah. Tedaj sem prvikrat videl moške solze.

Ko so začeli delati novo cesto in zadružni dom, se je oče odločil za zadrugo, ki je potrebovala traktoriste. Nikoli ni omenil niti z besedo, da je ob zemljo, samo nekoč se je sporekel z dedom, materinim očetom, ko mu je očital, ker se ni postavil za svojo pravico. Saj je bilo očitno, da so načrti zajeli njegovo posest zaradi samovolje in zahrbtnosti nekaterih občinskih mož. Tistih, ki so sedeli v vojni za zapečkom in jim zdaj oče, živa vest, ni bil nič kaj po volji.

Oče ni bil za traktor, slabo ga je ravnal in pričeli so ga predstavljati z dela na delo, dokler ga ni pripomba, da je trmasto samovoljen, razkačila in poslej je ostal doma, zanemarjal naju oba in je postajal zmerom bolj upadel. Nekoč sem ga zatekel, ko sem se vrnil iz šole, v ostrem prepiru z dedom. Prišel je iz sosednje vasi, kjer je živel pri sinu, da bi naredil konec mojemu životarjenju, kot je vpil. Toda oče je mirno pojasnil, da me bo že spravil do kruha s to krpo zemlje, naj nikogar nič ne skrbi. V tovarno me ne bo dal; če že sam ni mogel priti nekoč do tistega, kar je želel, naj dočakam vsaj jaz.

Ded je tolkel s palico ob tla, da je bil oče vendar eden prvih borcev tod naokrog in edini v tej vasi. Zakaj ne mara govoriti o tem? Očeta dedova žolčnost ni iztirila. Človek se ne odloči za nekaj, da bi iz tega koval korist zase, je rekel in nato s prekrizanimi rokami čakal, da se je gototni ded odpravil.

Razumel nisem prav ničesar, vesel sem bil, ko sva ostala sama, nisem bil vaje burnih prizorov ne ljudi. Slišal sem očeta, kako je mrmral zase, da me bo že spravil do kruha, naj se ded ne boji, da bi tega ne zmogel in bi mu postal breme. Toda tokrat se je zmotil; nekega jutra sem ga našel mrtvega v lopi za hišo, čudno skrčenega. Pri pogrebu so vsevprek govorili, da si je bil sam kriv, da se je zanj tako končalo. Ni bil za ta svet s svojimi nazori, sicer pa da je iz vojne prinesel bolezen in bi ne živel več dolgo, tudi ko bi se ne bil ponesrečil. Toda to besedo so izgovorili tako, da sem vedel, kako nesreči ne verjamejo, marveč so prepričani, da je sam dvignil roko nase.

Ded je hišo zaklenil in me vzel k sebi. Bal se je jezikov, če bi me poslal v kako tujo hišo. Morda si je zapomnil tudi očetovo zagrizeno željo, da se izšolam. Toda dedova hiša je bila polna drugih vnukov, ki so mu bili pri srcu, ker niso bili privesek, nezaželen prirastek. V šoli so se me ogibali, ker sem bil tuj, ker je bilo z menoj zvezano veliko odbijajočega: iz druge vasi; oče vsa štiri leta partizan, zato si me ded ni upal pošiljati k verouku in v cerkev; sam, brez staršev in bratov

ali sestra. Brez premoženja, neprijeten primer v občini, zelo nezaželen. O državnem prazniku sem dobil nove hlače ali suknjič.

Počasi smo pozabljali preteklost; le kdaj pa kdaj se je utrnil spomin, kot bežen preblisk; slika očeta in matere je bleдела. Privadil sem se hrupu v dedovi hiši, drobnim nemarnostim svojih sestričev, dedovemu rohnenju, ostal je samo zvok očetovih besed.

Nikoli do zdaj niso od mene zahtevali tako natančnih podatkov o očetu in materi. Kadar je bilo treba spregovoriti o njima, sem se otrešel nevšečnosti tako, da sem kratko malo zarisal pred njuni imeni križ. Mrtva sta. Zato ni več važno, kaj sta počenjala, storila, mislila.

Oče je nekoč omenil, da bi ne smela pozabiti, kako trdno je zapupala mati vanj in v življenje. Lahko potemtakem začrtam spet po stari navadi križec? Odpraviš s tem resnico o nekom, se ogneš neprijetnemu vrtanju vase?

V zadnjem letu mojega osnovnega šolanja je jel ded hirati. V hišo sta začela zahajati župnik in kaplan. Medtem ko sem pisal naloge, sem poslušal pomenke v dedovi izbi, kjer sem stanoval. Včasih sem zasledil v teh pomenkih sebe. Čudil sem se, zakaj me zapletajo vanje, dokler mi ni ded rekel, da bom moral pričeti misliti nase sam, kajti njega da bo kmalu pobralo. Povedal sem mu, da mi je učiteljica obljubila pomoč, toda jezno je zarežal, kako si to zamišljam. Res si nisem znal, le zanesel sem se. Vtem je vstopil župnik, poprijel besedo in mi zagotovil, da bo za stanovanje najhuje, pri čemer se je prijazno nasmešnil dedu in meni in zaskrbljeno zmajal z glavo.

Ded je zamomljal, da je imel moj oče za to državo zasluge, zdaj pa, ko bi bilo treba pomagati sinu, bi se radi odkupili s podporo. Kam naj se tak fantič obrne, če nima znancev? Tega jim ni mar, fant pa je odprte glave. Kar neha se, kot bi prerezal nit, in ničesar več ni naprej. Nobenega dijaškega doma; voziti se pa tako daleč ni mogoče, le kdo bi zmožel voznino.

Župnik se je smehljal in pričel govoriti o nekem internatu v mestu, ki bi mi zanj dal priporočilo, ker sem dober učenec. S podporo, ki mi jo je obljubila za šolanje občina, bi lahko izhajal le v tem internatu. Moral bi se seveda potruditi, ker sem marsikaj zamudil.

Ded me je nekam negotovo opazoval, kot bi se zbal, da bom odklonil. Jaz pa sem bil vzradoščen in kazalo je, da na občini nikogar ne boli glava zaradi tega, da odhajam, ker nimam izbire, tja, kamor me oče ni napotil. Razumljivo, da tedaj nisem mislil tako, kot zdajle, ker mi je bilo pred očmi samo dejstvo, da bom oskrbljen z vsem in bom smel naprej v šole. Ded me je utrjeval v tem do zadnjega dne. Tisto poletje ga je pobralo in hotel sem čimprej v mesto, ker me na vas ni

vezalo prav nič več. In župnik mi je pomagal. Bil je ljubezniv in uvideven, ljubeznivi in uvidevni so bili vsi v internatu. Pomagali so mi, da sem se naučil vsega, o čemer nisem imel pojma, toda zmerom sem se učil hitro in temeljito in kmalu sem lahko opravljal vse dolžnosti kot drugi gojenci, kot da sem od malega počenjal samo to. Prijal mi je strogo določeni, mirni tok življenja, bil sem zadovoljen, da me nihče ne sprašuje o mojem dosedanjem življenju, da imam streho nad glavo, da se zmerom lahko najem do sitega, in ker sploh nisem imel časa, da bi si zastavljal vprašanja. Šele od lanskega leta, ko me je Irena mimogrede vprašala, kako da sem se odločil za tak poklic, ko imam na čelu zapisano, da sem rojen za znanstvenika, se je tisto nekaj, kar je ves čas tičalo globoko v meni, ostro zadrlo še globlje vame, v živo meso. Vprašanja in umik pred njimi.

Irena ni mogla razumeti, da bi človek moral danes stradati, če bi rad v šole, da ima težave s stanovanjem, skratka, da je še zmerom veliko ovir, zaradi katerih kreneš večkrat v smer, kamor nisi nameraval. Majala je z glavo in grajala šibkost moje volje, izgovorila je veliko lepih besed, toda njen oče je direktor in med vojno se ni nalezal nobene bolezni, tudi mati ne.

Vendar so se njene besede žgoče dotaknile tistega zatajevanega v meni, kar bi rad potlačil, in zato danes, to jutro, sedim nad vprašalnimi polami in se grizem v dvomih.

Poldrugo leto odrivaš, potiskaš stran, zatajuješ. Hkrati pa natanko veš, da je vse umetno in da ne moreš, ne moreš trditi sebi eno, ravnati drugače, poslušati tretje — dolga vrsta tega se naniza, če se zariješ malo globlje vase.

Edu je lahko. Mirno govori eno in misli drugo. Nobena reč ga ne zmede, mu ne povzroči težav. Njegov oče je prodal zadruzi gozd in denar nakazuje banka internatu vsakega pol leta, njemu ni treba o počitnicah služiti za obleko, lahko nastopa samozavestno, kajti zamlada so mu pokazali, kam mora, in zanj ni druge poti.

Nisem prepozno stopil pred zrcalo? Kdo sem, kakšen sem? Moral bi verjeti besedam, ki jih poslušam popoldne, toda rad poslušam besede dopoldne v šoli, sovražim papagajstvo. Komu naj verjamem, kaj je resnica? Kaj sploh iščem tu — ali tam?

Zrcalo ni zgovorno. Hladno mi prepušča, da se odločim sam, zaman čakam na namig. Vem, da tudi ne smem pričakovati pomoči od nikoder. Sam moram razpoznati poteze svojega obličja.

Zaril sem lice v dlani, ne da bi se zmenil za poglede malih na drugi strani mize. Tedni in tedni miru zadahnejo klice. Ozrl sem se na gladki asfalt, še rosen od noči tam, kamor ni posijalo sonce tega jutra.

Potrebujejo te, zdravnikov je dovolj, znanstvenikov je dovolj, vsega je dovolj, nas pa potrebujejo ko razpokana zemlja vode. Prefektove besede. Legajo na tisto dušo, ki ni poznala dobrega, mehkega, toplega in je bila prepuščena sama sebi. Ne moreš biti nehvaležen, kajne? Saj je vse dobro uravnano; Edo je dokaz, da lahko prijetno živiš na obe strani. Nihče ne vprašuje, ali ti sam lahko to zdržiš. Zakaj bi posegal vate, če se boš znašel v škripcih, boš že ukrenil nekako. Človek si, s pametjo. Učili so te uporabljati razum.

Vrgel sem pogled na polo.

Za kateri poklic si se odločil in zakaj?

Edo je napisal s svojo lepo pisavo: študij na fakulteti in v oklepaju dodal: teologija. Drugi trije so storili enako. Le jaz ne. Saj vendar ne vem, zares ne vem, kaj hočem in kaj bi moral. Zmedel sem se, ko sem se znašel v zagati, kaj naj napišem o starših. Oba sta že tako dolgo mrtva, da je spomin prerasel blagi, mehkobni tek natančno določenega življenja, ljubeznive pozornosti, stroge zaporednosti, temeljitih razlag, ki jim skoro ne moreš ugovarjati, če bi kdaj nameraval, prepričljivih dokazov, kako so lahko najbolj neverjetne stvari tako preproste in razumljive. Zmerom razmisli sam, se odloči sam, toda vedeti moraš, da ni vse sprejemljivo, kar zveni kot preprost račun, prava, umna glava verjame tudi kaj drugega, kot so otipljiva in lahko razvozljiva dejstva, saj to zmore vendar vsak, vi tu ste pa nekaj posebnega, izbranega, umetnost je v razpoznavanju neumljivega, neverjetnega, Viktor.

Segel sem s prsti v lase in jih divje razmršil. Je zame še čas, da domislim do kraja, ali pa je najbolje, da napolnim predelke na polah? Samo malo je treba, majhnega sunka; ko bi prišel Edo, bi začel nemudoma pisati, zagotovo vem: ne omahujem, nimam pomislekov, izbral sem si poklic iz prepričanja, iz veselja, iz nagnjenja. Kaj zanima šolo, razredničarko, kogarkoli, zakaj sedim, saj sem samo posameznik, ki ni nikomur nič mar zanj!

Toda znenada sem vedel, da je prepozno, da si želim misliti močno in odločno, da se je odločilo tisti hip, ko sem skrivoma sunil pole v torbico, ko sem snoči pogledoval za Ireno, ko davi nisem odšel v cerkev in sem sedel semkaj k odprtem oknu. Zdaj sem si naredil zaporo, upočasil sem korak, vsaj za nekaj kratkih trenutkov moram vztrajati. Vsaj toliko, kolikor potrebuje mlad človek, da vendarle kaj premisli do kraja.

Odleglo mi je in sunkoma sem se vzravnal, kot bi hotel prepričati omahljivcu v sebi, da mi zastavi pot in me potisne nazaj, ujel sem se s sončnim zajčkom, ki je priplesal na okensko polico. Roke sem sklenil

za naslonom stola in pogled mi je obvisel na bledo rumenkasti stavbi onkraj ulice.

Vsi, ki se v njej prebujaajo v svoj svobodni dan, gotovo niso imeli težav kot jaz. Njihova življenjska vprašalna pola je bila morda veliko manj zapletena, kot je moja. Toda nič ne de. Najbrž to zanje niti ni posebna sreča. Včasih s svojimi svobodnimi dnevi morda ne vedo kaj početi in jih puščajjo prazne. Meni pa bo postal vsak trenutek dragocen. Naučil sem se. Kajti opraviiti moram še veliko reči, ko bom najprej opravil s preteklostjo, izluščil izpod vrhnje plasti, kar se je nakopičilo v teh letih. Pa ne zaradi staršev, ampak ker si mrtvim nasploh dolžan veliko, sicer so živeli oni in ti brez haska. Vsak dan sproti je vreden, da se vanj zagrižeš, ne da bi pri tem pomislil na najdebelejši kos kruha.

Vendar bi bil rad danes popolnoma odkrit. Še v nekem grmu tiči zajec. Očetu se je zgodila krivica, mene pa je pobral nekdo drug, kot bi me moral, nekdo, ki ne zamuja ugodnih priložnosti in komur moram biti hvaležen. Pod površinsko mirnostjo je tičalo v meni zaradi očeta razočaranje, ki me je zavezalo na drugo stran, kjer razočaranja nisem spoznal.

Kazalec se je približal pol sedmi in čez pol ure bo treba k zajtrku. Tam ne bo več časa. Zdaj je treba zaključiti. Pretrgati ali nadaljevati. Dvojno sem vezan. Vendar vezi lahko pretrgaš, če veš, kje je zate svoboda.

Skrbno sem zganil pole in jih potisnil v torbico. Zunaj se je vreme v nenavadno kratkem času spremenilo; sivkasti megličasti oblaki so pričeli siliti čez nebo. Mar bom zamudil svoj čas, dopustil, da zdrkne vnovič mimo mene in me pusti toku?

Začutil sem, da me privija kot v primož. Ko sem ostal sam ali sem vsaj mislil, da sem prepuščen sam sebi, so me popeljale obzirne roke čez prag, neznan, pa gostoljuben. Pobrali so me! Kljub temu, da je bila tu tudi moja stiska, ki jo je bilo treba izkoristiti, sem našel posteljo in možnost za šolanje. Veliko reči sem se naučil tostran vrat, veliko reči so mi pokazali onstran. Toda na dve strani ne moreš. Ne gre. Ne sme iti. Moraš ostati celota. Oboji so me nenehno opozarjali na vrednote, na vračanje dobrega z dobrim, na doslednost — za cel rožni venec se nabere zlatih kroglic čednosti. Nihče pa me ni vprašal, kdo pravzaprav sem, od kod prihajam, kaj je moja prava želja. Eni so pričakovali hvaležnost, drugi so verovali v moj razum, sposobnost presoje. Postavili so me v slepo ulico, me porinili v precep, hkrati pa nenehno s povzdignjenim prstom pridigali o liku človeka, o odpovedi in žrtvovanju za boljši svet. Pri tem so pozabljali name, na človeka, na mojo stisko. Staršev, ki bi mi svetovali, nimam.

Čutil sem, kako se vezi zajedajo v živo meso. Kljub temu sem preizkušal svojo moč še naprej. Eno je edino veljavno za zmerom: postaviti se moraš tja, kjer si najbolj potreben, kjer lahko ponudiš svojo pomoč. Tu je ne potrebujejo, saj je vse urejeno tako brezhibno, voz drči po naoljenih tračnicah, pot je samo ena, prav nič naporna za človeka Edo-vega kova. Jaz pa ne maram vnaprej določenih besed, mišljenja, hoje s plašnicami, predolgo je trajalo, spoprijeti se hočem z vsem, planiti v naraslo reko, nekaj dodati, onstran tega zidu je še veliko dela, marsikaj bi bilo treba narediti.

Ne, ne morem postati dober povprečen duhovnik, ki bo znal igrati tudi nogomet, ki bo vrtel svojim učencem filme, kdaj pa kdaj tudi grešil, se pokesal in še vnaprej ljubil vsakdanje malenkosti, opravljal poklic, kot nanese — toda če bi hotel biti drugačen, bi se izločil: ali iz vrst soto-varišev ali iz vrst ljudi.

Vrata so se potihem odprla. Globokemu olajšanju podobno občutje, ki se je v tej dobri uri boja zalezlo vame, se je moralo kazati na mojem obrazu, kajti Edo me je pozorno pogledal, se sklonil z izumetničeno kretnjo nad svoj predal za neko knjigo in jo pričel prelistavati, kot da je prišel samo zaradi tega. Vedel sem, da sploh ni nujno, da je tu, čutil sem njegov nemir, porojen zaradi mojega miru, in vprašal sem, če je v cerkvi že opravil.

»Pozabil sem na zadnjo nemško lekcijo,« je skoro v zadregi pojasnil. Oba sva vedela, da zna lekcijo že dva dni na pamet. Toda vedel sem tudi, da se je moral vrniti predčasno, ker je zaskrbljen zame, ker se čuti odgovornega zame. Potemtakem je navsezgodaj davi le začutil, ni se mi posrečilo skriti pred njim, zato se je vrnil prezgodaj.

Čeprav sem naglo čečkal račune po zvezku, se nisem preveč pre-narejal. Ni se mi zdelo več potrebno. Pa tudi maral nisem. Nekaj se je jelo širiti v meni, čeprav bolečina še ni popustila. Tam, kjer so se trgale vezi, je ostajala pekoča zarez, toda val je minil, odnesel je s seboj nekaj naplavin, odpljusnil pesek, ki ga je plima nanescila na živo skalo, odporno in čvrsto zasidrano, vedel sem, da se bom še večkrat ranil, toda ne bom se več vgrezal v mulj, ne bo več strahu pred neprijetnim občutkom, ki se te poloti, ko stopiš na zdrizast sloj gnijočih alg.

»Nekaj se je primerilo?« je znenada, s stisnjenim glasom vprašal Edo in se ozrl name izza naočnikov.

Ni jih nosil pogosto, zato sem prvi hip osupnil, ker je bil videti čisto drugačen. Nelagodnost, ki jo je v meni izzival, kadar se je tako pokroviteljsko in zaskrbljeno postavil predme in me opazoval, je ne-nadoma splahnela. Mirno sem vrtal skozi leče in iskal oči v tem ostro

izklesanem obrazu, nestrpno, zagozdeno med njegovimi obrvmi, podoba človeka, ki ne prenese porazov.

»Če imaš kakršnekoli težave,« je vnovič prišel, toda zmajal sem z glavo in odločno pogledal skozi okno, — v megličasto jutro, v cvetoče drevo — in prisluhnil že prebujenemu vrvenju na ulici. Ne, ni takih težav, pri katerih bi mi lahko pomagal on. Zdaj so to samo še moje težave in premagati jih moram, ne da bi se oprl na pomoč kogarkoli. Še na pokojnika ne, čeprav sta mi po svoje pomagala.

Edo je mencial na stolu in listal živčno po vadnici, potem pa nena doma potajeno vrgel vame: »Ne boš dopustil, da te zdaj, na koncu, obrne dekleta, kot je Irena?«

Zares sem se začudil. Na Ireno nisem mislil, vsaj v tej zvezi ne. Edo je hlastno, skoro opravičujoče pristavil: »Snoči sem vaju videl — motala se je krog naših voglov. Toda če želiš tovariški nasvet — Irena ni iskrena, rada bi te samo iztrgala od tod. Naročili so ji. Toda ti ne smeš kreniti s svoje poti, Viktor, zagrešil bi največjo napako.«

»Zakaj raje ne govoriš o hvaležnosti in nehvaležnosti,« sem mrtvo rekel.

»S tem bomo razčistili drugič, zdaj gre samo zato, da se ne pre nagliš,« je šepetal v moje lice. »Ne moreš zavreči štirih let kar tako.«

»Bi bilo pošteno, ko bi lagal sebi, tebi, prefektu? Dovolj mi je hoje po napeti vrvi. Ves čas sem se moral loviti za vsak korak, zdaj bi končno rad čvrsto stopil in se privadil hoji po dobri, trdni stezi. In Irena nima nič opraviti s tem. Nekje moram biti zares potreben, in sem potreben, le razmisliti moram, kje najbolj. Samo to me bo vodilo zanaprej, razumeš?«

Govoril sem prizanesljivo. Strmel je vame kot v neznanca.

»Da,« sem pokimal lahkotno, »povedali so mi, da imam samo eno življenje in ne smem ga zavreči. Natanko in skrbno moram preudariti, kaj bom počel s sleherni minuto. Tako so nas učili tostran in onstran. Potemtakem bo že držalo. Še zmerom ne razumeš?« sem skoro jeknil, ker se mi je zasmilil.

»Najbrž ne,« je odkrito, z obupanim licem, priznal.

»Ne morem moliti iz dneva v dan za naš vsakdanji kruh. In učiti ljudi te molitve.«

Počasi se mu je jasnilo. Ali se je vsaj hudo trudil, da bi se mu. Čelo se mu je orosilo od napora, da bi našel primeren in prepričljiv odgovor. Opazil sem, kako motno strmi vame in usmiljenje se mi je zazdelo preveliko ponižanje zanj. Naglo sem dejal: »Ne smem mimo sebe. Nihče ne sme. Učili so nas sovražiti neiskrenosti. Prisiljen sem torej spregovoriti,

in to bom tudi storil. Mislim, da bo prefekt razumel, saj bodo besede zelo navadne in stare.«

Mali so postali pozorni na najin pomenek. Prisluhnili so, zato sva umolknila. Sonca ni bilo več, vendar me to ni motilo. Vedel sem, da ga bodo oblaki še večkrat čisto prekrili, ga zagrnili, toda izmotalo se bo in vnovič prisijalo.

Edo je sledil mojim očem, spremljal vsak moj gib. Potem se je vzravnal in sklenil roke na hrbtu. Ustnice so se mu zganile, pa ni izrekel besede. Obžaloval sem ga, kajti privoščil bi mu, da ne bi zašel v tako zagato, saj bo terjalo od njega veliko naporov, preden bo našel izhod.

Pred vrati so zadoneli enakomerni koraki. Prefekt je pripeljal čredo v učilnico. Pred zajtrkom lahko še dobre četrt ure ponavlja. Pričakoval sem, da bo Edo zaprosil za pogovor, pa tega ni storil. Sedel je s povešeno glavo. Prefekt ga je oplazil s pogledom, vtem pa sem že pristopil jaz.

»Ali lahko žrtvujete zame čas do zajtrka? Moram se pogovoriti o nečem,« sem rekel in nenadoma sem bil nekdo drug, ki sem odhajal za drobno, gibčno prefektovo postavo k vratom pisarne. Končiči novih niti so že tipali k meni in prvič sem začutil, da hodim, mislim, diham.

BABICA

Ivan Cimerman

Babica, babica,
osivela pahljača tvojih
sanj je že na bregu.

(Kakšna je večnost, ki jo kličejo
tvoje mladostne oči?)

Tišina je zagrebla svoje koščene prste
v tvoj sivi marmor misli.

Glej: Dan že kleči pred Nočjo in te svareče gleda.

Naglušna že,
malce sklonjena, ob robu odpovedi
neznansko blaga v darovanju